

Подковенко Тетяна Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і
права юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Підхід з позиції права до розв'язання спірних питань і конфліктів є необхідним в суспільстві і може бути ефективним, особливо, якщо випадок підпадає під юридичні норми. Однак, недосконалість законів, неможливість передбачити в них всю специфіку і складність ситуації, відставання від реальної практики, перевантаженість судів, тривалість судового розгляду, труднощі у реалізації прийнятих судом рішень свідчать про обмеженість такого підходу. Українське суспільство сповнене різноманітних, різномасштабних конфліктів на різних рівнях, що зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів їх розв'язання та попередження, уникнення гострого протистояння сторін.

До проблем, пов'язаних з причинами виникнення протиріч, суперечностей у суспільстві зверталися ще Платон і Аристотель, Н.Маккіавеллі і Т.Гоббс, Ж.-Ж. Руссо та І.Кант, Г.Гегель і К.Маркс, М.Вебер, В.Паретто та Г.Зіммель. Сучасні конфліктологічні теорії викладено у працях Т.Парсонса, Н.Смелзера, Л.Козера, Р.Дарендорфа, К.Боулдінга та ін. Серед українських науковців, які активно розробляють конфліктологічну проблематику не лише на теоретичному рівні, а й в практичному спрямуванні, варто відмітити В.Землянську, І.Сенюту, Л.Герасіну, Д.Проценко та ін.

Історично склалося три основних підходи до вирішення спорів та конфліктів: з позиції сили; з позиції права і з позиції інтересів [3, 40].

Розв'язання конфліктів з позиції сили полягає в тому, що одна чи декілька сторін пригнічуються за рахунок переваг іншої сторони в силі. Це може бути фізична сила, чисельні або технічні переваги, гроші чи діловий статус і т.д.

Такий підхід сприяє швидкому вирішенню проблеми і забезпечує досягнення бажаного результату.

Другий підхід – з позиції права, передбачає застосування закону в суді, нормативних приписів, інструкцій, нормативів, правил. Крім того, цей підхід може включати в себе здійснення певного тиску, за допомогою використання виконавчого розпорядження, професійних та етичних стандартів.

Третій підхід до розв'язання конфліктів – з позиції інтересів, передбачає, що сторони намагаються з'ясувати і визначити, що спричинило конфлікт і по можливості забезпечити ті інтереси, які були порушені[3, 40 – 41].

Згодом такий підхід було названо відновним правосуддям і започатковано програми, які допомагали б самим учасникам конфліктної ситуації та громаді здійснювати контроль над злочинністю та процесом відшкодування завданої шкоди. Тому на сьогодні актуальним постало питання розвитку альтернативних способів вирішення конфліктів.

Найбільш поширені способи вирішення конфліктів з позиції інтересів – це переговори і посередництво (медіація). Протягом останніх років все більше громадськість звертається до понять «відновне правосуддя», «посередництво», «медіація» або «примирення». Причому зазначені терміни знайшли своє закріплення у численних нормативних актах різних організаційних структур як європейського, так і світового рівня.

Процес медіації цікавить не лише кримінологів, правників, юристів, а й пересічних громадян. Так, даний спосіб вирішення конфліктів досліджують Говард Зер, Л.Панов, А. Анцупов, А.Шипилов, Н.Осіпова, Р.Коваль, який є президентом Українського Центру Порозуміння, В. Землянська, яка є координатором програми примирення.

Медіація – це цивілізований процес вирішення проблем між сторонами на основі переговорів з участю нейтрального посередника (медіатора) [2]. Ще іншими словами медіацію називають програмою примирення. Це метод, за якого сторони управляють і володіють як самим процесом, так і його

результатом – згодою, нічого не вирішується без згоди, взаємопорозуміння сторін.

Існує думка, що за допомогою медіації можуть бути вирішені будь-які конфлікти, в яких сторони дійсно хочуть вирішити проблему, оскільки медіація представляє мінімальний ризик. В гіршому випадку – це лише втрата часу. Якщо в процесі медіації не досягнуто згоди, сторони можуть звернутися чи повернутися до судової чи іншої процедури.

Досвід показує, що медіація дозволяє успішно вирішувати різноманітні конфлікти: поділ майна і батьківська опіка над дітьми при розлученні, об'єднання компаній, відносини між сусідами, відносини орендодавця і орендаря, постачальника і споживача і т.д.

З одного боку, поширення практики застосування медіації в Україні ускладнюється наявністю в нашій культурі установки на вирішення проблеми з позиції сили чи влади та уникнення особистої відповідальності за те, що відбувається, тенденції шукати винного ззовні. З іншого боку, в Україні медіація має досить сприятливий ґрунт внаслідок такої особливості української самосвідомості як велика значимість взаємовідносин між людьми.

Практичне застосування медіації має свої переваги. По-перше, участь у цьому процесі вирішення конфліктів є добровільною. Учасник будь-коли може покинути стіл переговорів за власним бажанням. По-друге, посередництво вимагає менших фінансових і часових затрат. По-третє, процес посередництва, організований із позиції не протистояння, вважається якісно кращим, аніж традиційний ворожий судовий процес. Ще однією перевагою медіації є конфіденційність процесу, що має неабияке значення. Посередництво є короткотривалим, неворожим та орієнтованим на виконання завдання підходом до розв'язання конфлікту.

Медіація відрізняється від арбітражу і переговорів тим, що це процес, у якому третя нейтральна сторона допомагає сторонам у конфлікті досягнути взаємної згоди. Саме ефективність медіації багато в чому залежить від ролі цієї третьої нейтральної сторони (медіатора), яка сприяє тому, щоб сторони

змістили акценти з відстоювання своїх позицій на задоволення власних інтересів. Медіатор не є суддею чи арбітром – він не судить і не виносить жодних рішень. Його роль полягає в тому, щоб завдяки знанням певних медіаційних технологій допомогти сторонам знайти порозуміння і задовольнити інтереси сторін.

Варто зазначити, що протягом останніх десятиріч медіація успішно розвивається в багатьох країнах. В США, Канаді, Австрії, Великобританії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Франції та інших європейських країнах прийнято спеціальні закони, які захищають право медіатора на нерозголошення інформації, отриманої від сторін в процесі медіації [1, 131]. В деяких країнах прийняті спеціальні юридичні норми, відповідно до яких до участі в судовому процесі сторони повинні спробувати вирішити свій спір шляхом медіації. Поширюється практика медіації в країнах Східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Значний досвід є уже в Польщі, Албанії, Росії та інших країнах.

Сьогодні в період особливо високої правової невизначеності, змін і недостатньої розробки юридичних нормативів, використання процедури медіації не тільки полегшить вирішення проблеми, але й забезпечить значне моральне задоволення всіх учасників. Ці аспекти медіації надзвичайно важливі для юристів, так як вони постійно зазнають ризику професійної деформації.

Чинне українське законодавство вже заклало основи запровадження позасудового вирішення спорів, передбачивши можливість укладення мирової угоди у Цивільно-процесуальному кодексі та Господарсько-процесуальному кодексі, законах «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та навіть у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім цього, важливе значення мають такі закони України, як «Про третейські суди» та «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів». Однак цих норм явно бракує для повноцінного розвитку альтернативних способів вирішення

спорів. Для того щоб позасудове вирішення спорів розвивалося в Україні, слід принаймні або доповнити чинне законодавство, де зазначити, якими способами може бути досягнута мирова угода або примирення, або розробити окремі закони, які б регламентували позасудове вирішення спорів та сферу їх дії. На сьогодні Міністерство юстиції України розробило проекти законів «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)», які винесені на громадське обговорення. Це лише перші кроки стосовно впровадження медіації.

Таким чином, подальшого наукового обґрунтування і практичного втілення потребує медіація, як діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу і врегулювання спору самостійно самими учасниками. Висока ефективність медіації визначається перш за все її базовими принципами, як нейтральність, добровільність, конфіденційність, компетентність, приватність, швидкість та результативність. На нашу думку, тут доцільно використати досвід Польщі, Болгарії та інших європейських країн.

Список використаних джерел:

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / Уклад.: Н.Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. – Львів: ПАІС, 2007. – 296 с..
2. Кузьмина М.Н. Медиация как альтернативная форма разрешения правовых конфликтов // Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов в России: практика, проблемы, перспективы. Тезисы участников Всероссийской конференции 19-21 октября 1999 года. Геленджик // www.lawclinic.ru/library.
3. Леннуар Н.Н. Альтернативное разрешение споров: переговоры и медиация: Учеб.-метод. пособие. - СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского института права имени Принца П.Г. Ольденбургского, 2004. – 100 с.